

Axel B. Svensson – barndom och bakgrund

I takt med att vi ser både socialism och liberalism förlora i kraft och högtflygande idéer har förnyad uppmärksamhet kommit att riktas mot en mer anspråkslös konservativ idétradition. Intresset för vad vi kan lära om oss själva från historien och av dem som gått före kan vara på uppåtgående. För vår del kan det innebära ett nytt intresse för vad och vilka som en gång gav upphov till ELM/BV:s bildande. Tidigare missionsledaren Erik J Andersson berättar här om en ledargestalts bakgrund och uppväxt, nämligen redaktör Axel B Svenssons.

Vem var den unge predikant som i dagspressen kallades mötets svarta får och som tystades med burop under Evangeliska Fosterlands Stiftelsens årskonferens 1909? Var det en ung, oförstörd davidsgestalt som ställdes mot en Goliat i prästrock och professorstitel? Striden slutade med att huvudpersonerna, Axel B. Svensson och Adolf Kolmodin, båda lämnade Stiftelsen. Den förstnämnde blev mångårig ledare i Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner, och blev känd i svensk kristenhet som en stridbar och skicklig förespråkare för bibeltrohet och evangelisk-luthersk tro. I denna artikel ska vi se på Axel B. Svenssons väg fram till den konflikt, som blossade upp år 1908 och nådde sin klimax vid den stormiga årskonferensen år 1909.

BARNDOMEN

I södra Hallands inland växte Våxtorps by fram omkring kyrkan, vars äldsta delar var från 1200-talet, och bygdens storgård, Val-lens säteri.¹ På 1880-talet hade Våxtorp ett par tusen invånare. Två gånger om året ökade folkmängden tillfälligt i samband med "Voxtorpa marknad", som räknades till årets stora högtider i bygden.² Läseriet, den nyevangeliska väckelsen, nådde Våxtorp österifrån från nordvästra Skåne, när ett par kvinnor i slutet på 1860- eller början av 1870-talet blev omvända.³ Johannes Jönsson på Ljungen, som bara bodde "en halv fjärdingsväg från kyrkbyn" i Våxtorp öppnade sitt hem för predikningar under många år.⁴ Vid predikomöten hos Jönsson åren 1878 och 1879 blev "Svenssons i Voxtorp båda äldsta flickor" omvända.⁵ Flickorna var döttrar till Nils Peter Svensson (1829–1908) och hans maka Hulda Amalia (född Borgström, 1835–1914), och de kom att påverka särskilt modern, som i sin tur kom att ha inflytande på många i bygden.⁶ I hög grad var det kvinnor som medverkade till att väckelsen fick fäste i Våxtorp.⁷

Mitt i detta skeende – den 2 februari 1879 – föddes makarna Svenssons elfte och

sista barn. Han fick namnen Axel Bernhard och döptes den 8 februari.⁸ På faderns sida härstammade han från en nordskånsk lantbrukarsläkt och på moderns sida, framhöll Axel Bernhard senare, kom han ur "hantverks- och krigarsläkter" och hade "vallonblod i ådrorna".⁹ Några händelser i familjen och bygden finns anledning att notera. Nils Peter Svensson gick i borgen för sin bror och när dennes rörelse gick i konkurs fick Nils Peter lämna sin gård. Ekonomiskt kom familjen på fötter igen först när Sofia – Axels 18 år äldre syster öppnade affär.¹⁰ Under Axels uppväxt spelade alltså systemen Sofia en viktig roll både ekonomiskt och andligt i familjen. Den 24 juli 1884 brann Våxtorps kyrka. I samband med återuppbyggnaden av kyrkan erbjöds läsarna att också bygga ett missionshus för sina sammankomster.¹¹

Det var bland läsarna Axel växte upp. I hemmet hölls möten och man härbärgerade predikanter som behövde nattlogi.¹² Men Axel upplevde ett annorlundaskap och beskrev att han redan under sitt första år i skolan vantrivdes med andaktsövningar och kände olust inför buden.¹³ Många av de väckta i Svenssons barndom var äldre personer. Starkt intryck på gossen Axel gjorde därför svågern Alfred Nilssons bekännelse av sin tro som 23-åring.¹⁴ Men bandet till sockenkyrkan fanns också kvar. Svensson berättar:

Min mor lärde mig att ta af mössan, då jag hörde helgmålsklockan ringa. Och det är ett av mina käraste minnen från min hembygds vida slätter. Jag kan se mig som pojke för något mer än tjugu år sedan stå ute på slätten en nyårsafton i skymningen och snön och med mössan i hand bedja: »Gud, som hafver barnen kär, se till mig

som liten är!» under det att luften genomdallrades af ett fylligt: »bing – bong».¹⁵

När Axel var elva eller tolv år gammal klättrade han påhejad av kamrater mycket högt upp i en tall för att plundra ett fågelbo. På nedvägen brast en gren under honom och han föll. Han beskriver fallet som en kyss av döden, som dock väckte en ännu större aptit på livet:

När jag efter nedslaget satte mig upp i mossan, skockades kamraterna omkring mig med skräcken lysande ur ögonen. Just då fick jag en djup klunk ur livsbägaren. Åh, så det smakade att leva!¹⁶

Smaken på livet hade väckts i gossen och den kom att kopplas till längtan att lämna hembygden och gå till sjöss. Som femton-åring var Axel också gammal nog att arbeta; hemmet var fattigt.¹⁷ Axel meddelade sin mor (åter modern, inte fadern) att han efter konfirmationen ville gå till sjöss.¹⁸

TILL SJÖSS

Trots att en äldre bror hade förlorat livet till sjöss lockade sjömanslivet.¹⁹ Svensson berättar: "Vid femton års ålder blev stugan mig trång, och då gav jag mig ut till sjöss 1894 och seglade i två år".²⁰

Axel seglade på skepp som gick över Nordsjön på hamnar i England och Skottland. Som jungman fick han slita hårt ombord och trivdes inte så väl; två gånger rymde han från sin tjänst. I hamn levde han hårt, "i sus och dus, och det tal han förde var inte fromt utan späckat med råheter och svordomar. [...] När han hade fått sprit i kroppen, älskade han att slåss."²¹ Under tiden till sjöss plågades han ibland

av dåligt samvete och av nöd över sin synd, men barnatron kom att allt mer trängas undan.²²

Tiden till sjöss fick ett abrupt slut när Axel seglade som lättmatros på ett norskt fartyg, som gick med kol i lasten från Storbritannien till Danmark. Skeppet kom ur kurs i en storm och förliste natten mellan 14 och 15 november 1895 utanför Marstrand.²³ Efter sjöförklaring (rättegång) i Göteborg reste han med båt till Halmstad för att återvända till föräldrahemmet i Våxtorp.²⁴ Han var fortsatt en bedjare. Om sin ungdom skriver Axel B. Svensson:

Som min karaktär är impulsiv, så har ock min ungdom varit brokig och växlande. Jag ser mig vid knappt 16 år sitta drömande på Clydes strand, ensam och övergiven i ett främmande land, hvars språk jag ej förstod. Några månader senare beder jag i den mörka novembernatten, där jag sitter på ett sjunkande vrak, till honom, som äfven då hörde mig.²⁵

SEMINARIST

Axel önskade studera, men hade inte ekonomiska resurser för att tänka på studentexamen och vidare universitetsstudier. En möjlig bana var att söka sig till läraryrket.²⁶ I grannsocknen Örkellunga kunde han få förberedande undervisning för att söka in till folkskollärarseminariet i Växjö. Folkskolläraren Karl Edvard Svensson, som hade tjänst i Tockarps skola, tog emot begåvade landsbygdsungdomar som ville vidare till läroverk eller seminarium och undervisade dem i kristendom, svenska, matematik och naturlära.²⁷

I augusti 1897 genomgick Axel B. Svensson prov för inträde vid folkskol-

lärarseminariet i Växjö.²⁸ Han antogs till seminariets första klass, trots att läkaren vid gymnastikmönstringen inte var belåten med hans kondition.²⁹ Folkskollärarutbildningen erbjöds vid tolv seminarier; några för endast kvinnor, men de flesta för enbart män.³⁰ Utbildningen var fyraårig och tyngdpunkten i undervisningen låg på kristendom, svenska och matematik.³¹ Andra ämnen som undervisades var naturkunskap, allmän historia, kyrkohistoria och slöjd, medan främmande språk inte ingick i undervisningen.³²

Axel B. beskrev litteraturhistoria och historia som sina älsklingsämnen, men han hade enligt en av lärarna också anlag för teologi.³³ Tillsammans med studiekamrater bildade han en litteraturklubb och diskuterade litteratur, religion och nya filosofiska idéer.³⁴ Han kallade sig fritänkare utan religiösa intressen.³⁵ Särskilt influerades Axel av samtida författare och tänkare som August Strindberg, Friedrich Nietzsche och Ellen Key.³⁶ Han beskrev sig till exempel som lärjunge till den senare och kallade Nietzsche och Key för sina ledstjärnor.³⁷ Svensson skrev senare artiklar i vilka han nämner dem han influerats av under seminarietiden och han berättar hur han senare bad för Strindberg och Key.³⁸

Jag vet noggsamt, att en »teolog» skall bara vara ovettig på Ellen Key; men – jag kan inte hjälpa det – jag brukar bedja för henne och för August Strindberg. Åh, de två! Hvad de ha gifvit mig mycket att tänka på, så olika de ändå äro! Och hvad jag i den halft omedvetna ungdomstidens morgonslummer lidit mycket för deras skull!³⁹

Han kallade sig fritänkare utan religiösa intressen.

*”Och jag har hört, att han redan samlat ungdomen
omkring sig, och det är bra.
Nu dansar han med dem, men det blir snart slut, för
vi har bett till Gud, och han hör bön, det vet jag.”*

I Växjö mötte Axel också nyare bibelkritisk forskning. Bland annat läste han Henrik Schück, Hermann Gunkel, Julius Wellhausen och Adolf Harnack.⁴⁰ Han tog till sig den moderna teologin och befästes i en agnostisk eller ateistisk livsåskådning – båda begreppen använde han själv senare för att beskriva sin position.⁴¹ Svensson umgicks med bland andra Värner Rydén (1878–1930), senare socialdemokratisk politiker och ecklesiastikminister.⁴² Under studietiden radikaliserades Rydén religiöst och politiskt:

Seminarietiden innebar också en radikaliserings av Rydéns politiska och religiösa åsikter. Som nämnts var fadern kyrkligt verksam och bygden [Asarum, Blekinge] länge ett konservativt fäste; en socialdemokratisk arbetarekommun bildades först under 1920-talet.⁴³

Studiemiljön vid seminariet i Växjö synes ha varit ett drivhus för skarpa tänkare, men

också en miljö där kristen tro omvärderades av många studerande.⁴⁴ När Svensson såg tillbaka beskrev han sig som ”rabulisten bland seminaristerna i Växjö”.⁴⁵

LÄRARE I SMÅLAND

I augusti 1901 reste den nyexaminerade folkskolläraren Axel B. Svensson till Forserum, ett par mil utanför Jönköping. Han hade blivit förordnad som vikarie i skolan, enligt egen utsago utvald som den med bäst betyg bland flera sökande.⁴⁶ Svensson fick bostad, ett rum och kök, i Axlarps skolhus, som var en av församlingens tre skolor.⁴⁷ De övriga fanns i Fintorp och Forserum.⁴⁸ Som lärare undervisade han sannolikt i folkskolans alla ämnen inklusive slöjd.⁴⁹

Den nyutexaminerade läraren kom till en from bygd. Den nyevangeliska väckelsen hade påverkat Jönköping med omnejd och många av de väckta var organiserade i Jönköpings missionsförening.⁵⁰ Dantillställningar och dryckesgillen var ovan-

liga.⁵¹ Men den nye läraren samlade ungdomarna till dans och bjöd "gubbarna på en konjak nu och då".⁵² Han ägnade också ensamma kvällar åt att skriva dramatik och poesi.⁵³

Men det fanns i bygden en grupp som bett Gud sända en troende skollärare. Ledare i den kretsen synes ha varit Maja [Maria] Sjöberg. Axel B. beskriver hur Sjöberg med flera bett om en troende lärare och att hon, trots sjukdom som gjorde henne i huvudsak sängliggande, vid ett tillfälle tog sig ut för att möta honom:⁵⁴

Då hon fick se honom komma, grep hon honom an och frågade: »Är han den nye skoleläraren? »Och då den unga mannen bejakade frågan och hälsade artigt och vänligt, fortsatte Maja och sade med en så hjärtans troskyldig blick i sina ögon:

»Vi ha fått honom av Gud, för se vi ha bett om en troende skolelärare.»

Det gjorde den unge mannen riktigt ont om gumman, och han tyckte, att det var tråkigt att behöva taga henne ur villfarelsen om hans person, men i alla fall upplyste han henne, att hon misstagit sig, emedan han visst inte var någon troende. Men huru förbluffad blev han inte, då icke ens en skymt av misräkning kunde läsas i den gamlas anlete. Hon svarade med samma goda blick och tonfall:

»Ja, då blir han det snart, för vi har bett Gud, att det skulle komma en, som kunde ta hand om vår ungdom. Och jag har hört, att han redan samlat ungdomen omkring sig, och det är bra. Nu dansar han med dem, men det blir snart slut, för vi har bett till Gud, och han hör bön, det vet jag.»⁵⁵

Den första hösten i Fintorp präglades av religiösa grubblerier och Axel konstaterade att det i hans otro fanns lika stora luckor,

som i det han beskrev som Maja Sjöbergs "överspända tro".⁵⁶ När han en kväll i december läste den tyske bibelvetaren Hermann Gunkel uppträckte han att teologen "byggde en avgörande slutsats på en helt obestyrkt teori".⁵⁷ Den sanningssökande lärarens misstänksamhet väcktes och studierna fördjupades, men den grund han trott var solid rämnade.

Ett enda var faktiskt, på allt, absolut allt, tvivlade jag t. o. m, på min egen tillvaro, på livet, på sinnevärdens fakticitet.⁵⁸

Vid skolterminens slut sökte Axel upp några av sina gamla vänner för att "festa om med dem" och för att uppdatera sig på "den nyare teologiens allra färskaste resultat".⁵⁹ Men varken det ena eller andra förmådde lugna honom, utan snarare tvärtom. Efter ingående studium drog han slutsatsen att den historisk-kritiska bibelforskningen brast i sin bevisföring och egentligen inte hade något annat trosföremål än sin egen betydelse.⁶⁰

OMVÄNDELSEN

Svensson återvände ofta till sin omvändelse och i olika skildringar betonar olika delar av ett förlopp under julledigheten år 1901–1902. Han reste hem till föräldrahemmet i Våxtorp. Allt tydligare stod det klart för honom att den nya teologin måste han förkasta och att den tro han tidigare lämnat rymde mycket av sanning.

Det gick så småningom upp för mig, att Jesus Kristus nog ändå, huru rent omöjligt och otroligt det än syntes förnuftet, torde verkligen hava varit Gud själv uppenbar i

köttet. [...] Min själ fylldes av en hemsk fasa. Ty – var Kristus Gud och kristendomen sann, så var jag obestriddligen på den breda vägen och närmade mig helvetet med varje andedrag. Hu, vilken nyårsafton det var för mig år 1901!⁶¹

Axels vånda förstärktes på nyårsdagen av en predikan över det ofruktbara fikonsträdet (Luk. 13). Han tyckte sig ha hört en dom och planerade att resa till en vän i Lund för att diskutera med denne, att därefter fara över till Köpenhamn för att ”festa ordentligt” och sedan på återfärden över Öresund ”i all stillhet glida ur tiden in i evigheten, ty skulle jag till helvetet, så borde det ske snarast möjligt ...”⁶² Några dagar efter nyår följde han dock med svågern Alfred Nilsson på ett bönemöte. Ingen predikant var där, utan svågern läste ett avsnitt ur C. O. Rosenius *Pietisten*, och bad sedan Axel att fortsätta.⁶³ Han läste:

Denna syndaförlåtelse, denna förlossning, som nu är nämnd, den tillhör hvarje meniska, from och ofrom, trogen och otrogen. Du må vara hurudan du kan, så äro åtminstone dina synder borttagna, utplånade, förlåtna, i hafwets djup kastade – detta skedde i Christi dödstimma.⁶⁴

Svensson beskriver hur han stannade upp i läsningen, upprepade meningarna, och sedan läste till styckets slut. Ångesten började vika och de följande dagarna kunde Axel åter bedja. Följande söndag bekände han också tron vid ett bönemöte i föräldrahemmet och dagen därefter brände han upp det dramatiska manus han skrivit under hösten, liksom en rad dikter.⁶⁵ När de sista pappren lagts på elden diktade han:

På slocknad brasas falnande glöd
jag lägger min forna skatt,
min ungdoms tanke, som fordom sjöd
så hett, jag bränner i natt.
Det varit hägring och dimma blott,
ett fladdrande löst *on dit*,
som fjättrat mig uti drömda slott,
nu – äntligen är jag fri!⁶⁶

Axel återvände till Fintorp till vårterminen 1902, och knöt kontakt såväl med den lilla gruppen kring Maja Sjöberg som med dem som samlades i missionshuset i stations-samhället.⁶⁷ I slutet av april eller i maj predikade Axel B. för första gången:

Skolläraren steg med ganska frejdigt mod upp i katedern och läste som text berättelsen om den förlorade sonen. Som ämne för betraktelsen angav han Guds förhållande till förlorade söner. Och det är väl, att det är bättre än det tal, som skolläraren höll. Ty det var i högsta grad misslyckat. Det enda försonande draget bestod däri, att han hade vett att sluta tämligen strax.⁶⁸

De närvarande skruvade obekvämt på sig och efter en kort stund bröts tystnaden av att någon av de närvarande ungdomarna började fnissa.⁶⁹ Men våren 1902 var väckelse-tider i trakterna kring Fintorp och Svensson berättar om hur först ungdomar och sedan en äldre generation blev väckta, även om en del av de berörda senare gled ”tillbaka till sitt gamla världsväsende”.⁷⁰

Under Fintorpstiden hörde Svensson sångaren Fredrik Engelke (1848–1906) predika. Första tillfället var i Gamla missionshuset, Jönköping, och därefter på orten där Axel bodde.⁷¹ Denne underströk att Engelke förkunnade – och sjöng – Jesu ”en gång för alla fullbordade frälsningsverk”.⁷² Detta

*”Jag är för
dålig.
Jag kan inte
bli salig på
någon annan
väg än
den gamla
vägen.”*

stämde, enligt Axel, inte med att Engelke hade anslutit sig till P. P. Waldenströms försoningslära och han frågade Engelke hur det låg till:

»Men hur ska jag förstå detta? – Jag har hört, att magistern [Engelke] skulle tillhöra de nya, som inte tror, att 'världen är frälsad'.»

Han ville liksom inte ut med språket, men då jag upprepade frågan, sade han: »Ja, jag var inne på det nya, men det gick inte för mig. Jag är för dålig. Jag kan inte bli salig på någon annan väg än den gamla vägen.» Och så stämde han upp och sjöng:

»Jag är ett fattigt nådehjon [...]». ⁷³

Svensson skriver om ett tillfälle då han predikat i Visingborgs slottsruin.⁷⁴ Men kontakten mellan honom och människorna i Fintorpstrakten blev efter hans flytt från orten allt mer sporadisk.⁷⁵

GIFTERMÅL OCH KONTAKTERNA MED VÄCKELSEN I NORRA SKÅNE

Annandag jul 1902 gifte sig Axel B. Svensson med sin kusin Sabina Charlotta Borgström (f. 20 dec. 1881–1967).⁷⁶ I januari 1905 föddes sonen Sune Herbert när familjen var i Våxtorp.⁷⁷ Sedan fick de ytterligare två barn, Tage och Greta, som uppnådde vuxen ålder. Ytterligare (minst) två barn dog i späda ålder.⁷⁸

Axel B. kom snabbt att bli engagerad i kristen verksamhet i Forserum, men kontakterna med de rosenianska grupperna i norra Skåne var också täta. Som ung nyomvänd lärare kom Axel särskilt att engagera sig för ungdomarna, samtidigt som han lärde känna och fick förtroende för ledarna i de sydsvenska missionsföreningarna.⁷⁹

Redan sommaren 1903 var Axel B. Svensson en av talarna vid ett stort offentligt möte som hölls i Kristianstad 19 juli.⁸⁰ Syftet med mötet var att samla ungdomar från kristna ungdomsföreningar inom Nordöstra Skånes, Västra Skånes och Hässleholms missionsföreningars samt Kristianstads traktatsällskaps områden.⁸¹ Dagen efter det stora mötet ordnades samtalsmöte för ledare, predikanter och andra intresserade. Vid detta möte

framhöll dåvarande folkskolläraren Axel B. Svensson under diskussionen, att man borde bilda ett centralt organ för ungdomsföreningarna, vilket kunde bistå dessa med råd och anvisningar om bästa sättet att få den kristna ungdomen aktivt verka för sina jämnårigas vinnande för Kristus.⁸²

Efter ett par år av samtal, diskussioner och bön bildades år 1905 Kristliga Ungdomsförbundet i Sydsverige.⁸³ Axel B. Svensson valdes till att redigera den månadstidning ungdomsförbundet beslutade att ge ut.⁸⁴ Det var *Ungdomsbladet* som gav Svensson den titel, som han sedan oftast omnämndes med under återstoden av livet, redaktör Axel B. Svensson.⁸⁵

Under något av de sista åren i Småland drabbades Svensson av lungsjukdom. Han berättar:

Det var en dag i april för något år sedan. Jag stod i en läkares mottagningsrum och hörde domen: lungsot i sista stadiet. Jag reste till en af vårt lands specialister på bröstsjukdomarnas område och fick samma dom: döden, oåterkalleligen döden. Jag låg till sängs. Skärtorsdagsaftonen bad jag Gud att han i nåd täcktes förlänga mitt lif. Bönhörelsen kom nästan ögonblickligen;

”råd och anvisningar om bästa sättet att få den kristna ungdomen aktivt verka för sina jämnårigas vinnande för Kristus.”

en märkbar förbättring inträdde redan samma afton, så att jag, som förut legat, under helgen kunde predika hvarje dag. Då jag efter åtta dagar kom till doktorn vardt han öfvermåttan förvånad: »Sjukdomen är häfd!» Det var inte längre frågan om att dö. Jag lefver än och jag är frisk.⁸⁶

Upplevelsen av en så tydlig bönhörelse bar Axel B. med sig som ett starkt bevis på att Gud hör bön.⁸⁷ Med ojämna mellanrum kom han att plågas av ohälsa.⁸⁸

DEN FÖRSTA TIDEN I STOCKHOLM

Axel kom att göra predikoresor också utanför södra Sverige. Hösten 1905 reste han för Evangeliska Fosterlandsstiftelsen på en tur genom Värmland.⁸⁹ På rekommendation av pastor Efraim Rang kallades Axel B. Svensson av Stockholms Evangelisk-Lutherska Missionsförening (SELM) för ett par månaders predikotjänst.⁹⁰ Utfallet blev att Svensson år 1906 "vid påföljande årsmöte enhälligt valdes till föreningens predikant."⁹¹ Den lilla familjen flyttade till Stockholm, och troligen erbjöds de att bo i lägenheten i missionshyddan på Hagagatan.⁹²

Ofta har framhållits att Axel B. Svensson kallades till predikant i Betlehems kyrkan, och många predikningar höll han där, men SELM var en av flera organisationer som disponerade Betlehems kyrkan, och SELM hade dessutom flera andra missionshyddor i Stockholm där man bedrev verksamhet.⁹³

Som predikant i Stockholms Evangelisk Lutherska Missionsförening låg förutom predikningar en rad andra uppgifter på Svensson. I en skrivelse år 1911 samman-

fattade en rad medlemmar i föreningen vad Svensson skött i sin tjänst:

Vid företagen granskning har det visat sig, att predikningarnes antal i regel uppgått till 5 hvarje vecka, hvartill kommit ledningen af samtal å syföreningsmöten och bibelklasser, talande å fattigbjudningar, tjänstgörning hvarje vecka å expeditionen, redigerande af föreningens årsberättelse, ordförande- och styrelseledamotskap i Ungdomsföreningen »De Wåra» jämte annat med predikantbefattningen förenadt arbete af den beskaffenhet, att det just icke så noga kan bokföras, såsom samtal, sjukbesök eller s. k. enskild själavård.⁹⁴

De första åren i Stockholm var Axel B. en uppskattad förkunnare och verksamheten han deltog i gick i framgångens tecken.⁹⁵

I huvudstaden kom han att lära känna flera centrala personer inom EFS, som varit med redan när Rosenius var verksam i Stockholm; bland dessa fanns pastor Bernhard Wadström och Anna Ahlström.⁹⁶ Centrala inom Fosterlandsstiftelsen var också pastor Efraim Rang och styrelseledamoten Johannes Eriksson, tillsammans med vilka Axel B. Svensson hösten 1907 beslutade utgeva en ny tidskrift under namnet *Nya Väktaren*⁹⁷. Tidningens uppgift skulle vara att "bekämpa bibelkritiken och värna om Stiftelsens oberoende ställning."⁹⁸ De tre initiativtagarna hade sett tendenser. De följande åren hamnade *Nya Väktaren* och dess redaktör mitt i en strid kring just dessa frågor.

Erik J Andersson

Läkare, Örkelljunga

Källor och litteratur

Bengtsson, Elsa, *Axel B. Svensson: en levnadsteckning*, BV-Förlag, Stockholm, s. 1979 (Bengtsson 1979)

Bexell, Oloph, "Svensson, Axel Bernhard", i *Svenskt Biografiskt Lexikon*. Häfte 170 Swenson-Svensson, Åsa Karlsson (red.), Stockholm 2019, s. 664–671.

Bibeltrogna Vänners Missionstidning (BVMT)

Danielsson, Eva, "Några skolminnen från gamla tider", www.forserum.org/dok/pennorna/1957%20nagraskolminnen.pdf (22 aug. 2018)

Fredriksson, Viktor & Sörensen, Anna (red.), *Svenska folkskolans historia. D. 3, Det svenska folkundervisningsväsendet 1860–1900*, Stockholm 1942 (Fredriksson)

Giselsson, Emanuel, "Några drag ur Axel B. Svenssons liv", i Svensson, Axel B., *Det fasta Ordet*. Ur *Nya Väktaren*, BV-Förlag, Stockholm, 1969, s. 11–20 (Giselsson 1969)

Hofgren, Allan, *Med Gud och hans vänskap: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen genom 100 år: en bokfilm*, EFS-förlaget, Stockholm 1956 (Hofgren 1956)

Hofgren, Allan, "Engelska kyrkan/Betlehemskyrkan 1840–1953", i Hofgren, Allan, m.fl., *150 år i Herrens hus: Betlehems-kyrkorna i Stockholm 1840–1990*, Mälarhem, Stockholm 1990, s. 7–47 (Hofgren 1990)

Hässelholms missionsförening, *Några erinringar ur Hässelholms Missionsförenings historia*, Hässleholm 1909 (HLM50 1909)

Hässelholms missionsförening: 1860–1935: *Några erinringar med anledning av sjuttiofemårsdagen utg. av styrelsen*, Hässleholm 1934 (HLM75 1934)

Fotnoter

- Ortsnamnet skrivs i olika källor Woxtorp, Voxtorp eller Våx-torp. Den sistnämnda stavningen är att föredra då den särskiljer Våxtorps socken, kyrka, etc från två andra Voxtorp-socknar i Jönköpings resp. Kalmar län.
- Svensson, Axel B., *Berättelser ur livet*, BV-Förlag, Stockholm 1955 (Svensson 1955), s. 147
- Svensson 1955, s. 96. Jfr Hässelholms missionsförening, *Några erinringar ur Hässelholms Missionsförenings historia*, Hässleholm 1909 (HLM50 1909), s. 80–81
- Svensson 1955, s. 157–158. HLM50 1909, s. 81
- Svensson 1955, s. 157–158
- Nils Peter Svensson (vissa källor anger Nils Petter) var född 24 dec. 1829 i Örkellunga. Hulda Amalia Borgström föddes 3 dec. 1835 i Sönnerslöv. Som titel anges att Nils Peter var snickare och familjen bodde på Woxtorp N:o 6. Våxtorps kyrkoarkiv, Husförhörlängder. Hulda var barnmorska och hade år 1855–1856 vistats i Stockholm och hört Carl Olof Rosenius predika. Hon var "mycket tilltalad, men först långt senare kom det till någon avgörelse". Svensson, Axel B., "Självbiografiska anteckningar", (Svensson 1938). Bexell, Oloph, "Svensson, Axel Bernhard", (Bexell 2019).
- Svensson 1955, s. 157
- Tre syskon hade avlidit innan Axel Bernhard föddes. Bengts-

Kristliga ungdomsförbundet i Sydsverige under 50 år: 1905–1955, utgiven av styrelsen, Hässleholm 1955 (KUS50 1955)

Larsson, Ulf, *Skolmannen Värner Rydén – en av Brantings män*, Hjalmarson & Högbergs Bokförlag 2000 (Larsson)

N.Ö. Skånes missionsförening, 1858–1908: *Strödda drag ur N.Ö. Skånes missionsförenings historia samlade av styrelsens kommitterade*, Kristianstad 1908 (NSM50 1908)

Nya Väktaren (NV)

Svensson, Axel B., *Utmed vägen*, Nya väktarens förl., Stockholm 1911 (Svensson 1911)

Amythos [Svensson, Axel B.], *Evangeliska fosterlands-stiftelsen, den moderna teologien och Bibeltrogna vänner*, Wallén i distr., Stockholm 1912 ([Svensson] 1912)

Svensson, Axel B., "Självbiografiska anteckningar", D1, Axel B. Svenssons arkiv, Landsarkivet, Lund (Svensson 1938)

"Av Redaktör Axel B. Svensson, Stockholm" i *Hågekomster från folkskola och folkundervisning*. 9, Fören. för svensk undervisnings-historia, Stockholm 1947, s. C18–C24 (Svensson 1947)

Svensson, Axel B., *Berättelser ur livet*, BV-Förlag, Stockholm 1955 (Svensson 1955)

Svensson, Axel B., "Möte med Gud", D1, Axel B. Svenssons arkiv, Landsarkivet, Lund (Svensson odaterat)

Tockarp. En bygd i förändring, Nils-Arvid Bringéus (red.), Örkellunga Hembygdsförening 2005 (Bringéus)

Västra Skånes missionsförening, *Västra Skånes missionsförening 1856–1906: Minnesblad tecknade af föreningens vänner*, Helsingborg 1906 (VSM50 1906)

son, Elsa, *Axel B. Svensson: en levnadsteckning*, BV-förlag, Stockholm, 1979 (Bengtsson 1979), s. 7. I husförhörlängden finns åtta barn noterade. Äldst var Sofia Charlotta, f. 18 jan. 1861 och närmast Axel i syskonskaran var Hilda Arvida, f. 8 okt. 1873. Två syskon, Frits Rudolf och Anna Arvida avflyttade 6 mars 1886 till Amerika. Våxtorps kyrkoarkiv, Husförhörlängder och Födelse- och dopbok.

9 "Självbiografiska notiser" (Svensson 1938).

10 Bengtsson 1979, s. 7–8

11 Svensson 1955, s. 161–162. HLM50 1909, s. 82–83. Man hade blivit nekad att hålla sammankomster i kyrkan.

12 Hässelholms missionsförening: 1860–1935: *Några erinringar med anledning av sjuttiofemårsdagen utg. av styrelsen*, Hässleholm 1934 (HLM75 1934), s. 193

13 "Möte med Gud" (Svensson odaterat). Dokumentet är odaterat, maskinskrivet och 4 sidor långt.

14 *Bibeltrogna Vänners Missionstidning* (BVMT), 1930:12, s. 190–191. Johan Alfred Nilsson var gift med Axel B. Svenssons syster Hilda och far till Simon N:n Röstin (f. 26 dec. 1898), som blev BV:s missionär i Etiopien. Nilsson var sjöman och stor förebild för den unge Axel.

15 Svensson, Axel B., *Utmed vägen*, Nya väktarens förlag, Stockholm, 1911 (Svensson 1911), s. 10–11

- 16 Svensson 1955, s. 108
- 17 Svensson odaterat
- 18 Svensson 1955, s. 109.
- 19 Bengtsson 1979, s. 19. Bengtsson anger att Hjalmar Teodor "blivit borta" i februari 1889.
- 20 Svensson 1938. Citat ur dikten "Vikingen" av Erik Gustaf Geijer
- 21 Bengtsson 1979, s. 20
- 22 Bengtsson 1979, s. 23–25, 27
- 23 Svensson 1955, s. 269. BVMT 1949:7, s. 108. Svensson 1911, s. 139–140. Svensson odaterat
- 24 BVMT 1949:7, s. 108. Ombord på båten från Göteborg till Halmstad mötte Svensson kapten Sven Jönsson, vilken sade till Svensson att inte svärja, men tacka Gud för att han räddat Svenssons liv ur skeppsbrottet. Svensson mötte nästa gång kapten Sven Jönsson när Svensson i januari 1905 kom till Brunnby för att predika.
- 25 Svensson 1911, s. 14
- 26 "Av Redaktör Axel B. Svensson, Stockholm" i *Hågekomster från folkskola och folkundervisning*. 9, Fören. för svensk undervisningshistoria, Stockholm 1947 (Svensson 1947), s. C23. Svensson bidrog 1947 till en antologi om folkskola och folkundervisning med en text om Växjöseminariets rektor C. O. Arcadius.
- 27 "Tockarps skola", i *Tockarp. En bygd i förändring*, Nils-Arvid Bringéus (red.), Örkelljunga Hembygdsförening, 2005 (Bringéus), s. 146–147. Läraren K. E. Svensson hade också studerat vid seminariet i Växjö. Se även Svensson, Gunnar, "Tockarps skola – mitt barndomshem", i samma skrift (Bringéus), s. 151.
- 28 Svensson 1947, s. C18.
- 29 Svensson 1947, s. C20.
- 30 Fredriksson, Viktor & Sörensen, Anna (red.), *Svenska folkskolans historia*. D. 3, *Det svenska folkundervisningsväsendet 1860–1900*, utg., Stockholm 1942 (Fredriksson), s. 257.
- 31 Fredriksson, s. 255 o. 264.
- 32 Fredriksson, s. 258, 264–265
- 33 Svensson 1938. Svensson nämnde "lektor Rydberg". Sannolikt äsyftades Peter Vilhelm Alexander Rydberg (f. 1866), vilken var adjunkt vid folkskolelärareseminariet i Växjö.
- 34 Giselsson 1969, s. 12–13. Svensson 1947, s. C20.
- 35 Svensson 1911, s. 139. Svensson 1947, s. C20.
- 36 Giselsson 1969, s. 12–13. Av dessa tre var Nietzsche i princip döende, men med de båda andra – Strindberg och Key – kom Svensson att senare korrespondera. En anteckning i Sigurd Svenssons exemplar av *Urmed vägen* (Svensson 1911) (på s. 143) anges att Svensson som gåva fick Ellen Keys bibel.
- 37 Svensson 1911, s. 139. Svensson 1955, s. 96. En notering i en text om Oscar Wildes *De profundis* (1905) antyder att Svensson mötte Ellen Key efter Wildes skrift utkom, således under år 1905. Svensson 1911, s. 155 (först publicerad i *Packlan* 1906, s. 23–24). I kapitlet "Två brev från Strindberg" beskrev Svensson sina kontakter med Strindberg, vilken lyssnat till Svensson i Betlehemskyrkan. Främst verkar det ha varit några brev som utväxlades mellan dem under perioden september 1907 och julen 1908. Svensson 1955, s. 94–102; Svensson 1911, s. 119.
- 38 Se t. ex. "Zaratustra", Svensson 1911, s. 93–110; "»Lifslinjer», Svensson 1911, s. 111–143; etc.
- 39 Svensson 1911, s. 119.
- 40 Svensson 1938
- 41 Svensson 1938, Svensson odaterat. Jfr Giselsson 1969, s. 12–13. Bengtsson 1979, s. 30–33.
- 42 Giselsson 1969, s. 12–13.
- 43 Larsson, Ulf, *Skolmannen Värner Rydén – en av Brantings män*, Hjalmarson & Högbergs Bokförlag 2000, s. 16. Svensson nämnde Rydén i Svensson 1947, s. C23.
- 44 Jfr <http://www.elmbv.se/studiekamrat/> (15 jul. 2019).
- 45 Svensson 1947, s. C24.
- 46 Svensson 1955, s. 170. Det är oklart varför Svensson sökte sig till Jönköpingstrakten och inte närmare hembygden. Men det fanns seminarier också i Lund och Göteborg. Möjligen var det från dessa tjänster i Skåne och Halland besattes.
- 47 Fintorps kyrkoarkiv, Församlingsböcker. Danielsson, Eva, "Några skolminnen från gamla tider", www.forserum.org/dok/pennorna/1957%20nagraskolminnen.pdf (Danielsson) (22 aug. 2018). Senare flyttade Svensson enligt församlingsböckerna till Fintorps Södergård.
- 48 Danielsson. Om Svensson undervisade i alla tre skolorna eller bara någon av dem är oklart. Svensson själv skriver att han var den nye skolläraren i Fintorp. Svensson 1955, s. 169–170
- 49 Att Svensson undervisade i slöjd är belagt av Danielsson.
- 50 Föregångare till Svenska Alliansmissionen
- 51 Svensson 1955, s. 170
- 52 Svensson 1955, s. 169–170
- 53 Svensson 1938. Svensson skrev längre fram i "Självbiografiska notiser": "Vad skulle mina kamrater och vänner säga, om de sågo mig, 'Skaldesatan', sitta och läsa *Pietisten* ...", vilket antyder att han i umgängeskretsen från seminariet i Växjö blivit känd som diktare.
- 54 Svensson 1955, s. 167–171
- 55 Svensson 1955, s. 170–171. Minnet av händelsen och Axel B. Svensson är levande i Fintorp trots den relativt korta tid Svensson verkade där. När Fintorps missionshus i 30-årsjubileum firades, dramatiserades händelserna med Svensson och Maja Sjöberg. www.fintorp.se/missionsforeningens-jubileumsfirande (22 aug. 2018).
- 56 Svensson 1955, s. 171
- 57 Svensson 1938
- 58 Giselsson 1969, s. 14
- 59 Svensson 1955, s. 171–172
- 60 Svensson 1955, s. 170–171
- 61 Svensson 1938
- 62 Svensson 1938
- 63 BVMT 1930:12, s. 191. Svensson 1938
- 64 Svensson 1938. Svensson angav att stycket hämtats ur *Pietistens* sjätte årgång.
- 65 Svensson 1938
- 66 Svensson 1938. I *Urmed vägen* försägs dikten med rubriken "Den 5 jan. 1902", Svensson 1911, s. 197.
- 67 Svensson 1955, s. 174–175.
- 68 Svensson 1955, s. 171–172
- 69 Svensson 1955, s. 179
- 70 Svensson 1955, s. 186. Det aktuella kapitlet "Väckelsen" rymmer historiska och självbiografiska uppgifter, men också Svenssons reflektioner över fenomenet väckelse. Svensson 1955, s. 167–189

- 71 Svensson 1955, s. 210–211
- 72 Svensson 1955, s. 213
- 73 Svensson 1955, s. 213–214
- 74 Svensson 1955, s. 268. Svensson skrev att tillfället var för femton år sedan i en text som skrevs 1919.
- 75 Svensson 1955, s. 188. Svensson återgav en händelse en sommar några år efter det att han flyttat från Fintorp, då han besökte Landskrona. En julinatt såg han i en dröm Maja Sjöberg och hörde en röst säga att mor Sjöberg nu skulle få vila. En tid senare bläddrade Svensson i en Jönköpingsstidning och "hans blick fastnade vid en dödsannons, vari C J Sjöberg i Fintorp tillkännagav, att hans hustru Maria hade avlidit. Hon hade dött klockan en kvart över två den natt, då den unge läraren låg och drömde i Landskrona." Svensson 1955, s. 188–189
- 76 Giftermål och datum framgår av Fintorps kyrkoarkiv, Församlingsböcker. Också Sabinas inflyttning finns noterad i Forserums församlingsböcker. Det noteras 4 maj 1903 att hon flyttat in från Kattarp, Malmöhus län, till Axlarp, Forserum. Fintorps kyrkoarkiv, Inflyttningslängder. Äktenskapet varade fram till Sabinas död i januari 1967. Förhållandet mellan makarna synes ha varit varmt och hjärtligt.
- 77 Församlingsböcker.
- 78 Bengtsson 1979, s. 152–156
- 79 Se t. ex. Västra Skånes missionsförening, *Västra Skånes missionsförening 1856–1906: Minnesblad tecknade af föreningens vänner*, Helsingborg 1906 (VSM50 1906), där Svenssons porträtt fanns med som en av sex ledare under rubriken "Från ungdoms-verksamheten". VSM50, illustrationsark xxxviii. Svensson predikade också vid VSM:s årsmöte 28–29 december 1904. Han var även predikant inom Hässleholms missionsförening.
- 80 N.Ö. Skånes missionsförening, 1858–1908: *Strödda drag ur N.Ö. Skånes missionsförenings historia samlade av styrelsens kommit-terade*, Kristianstad 1908 (NSM50 1908), s. 134. Bland övriga talare fanns pastor Efraim Rang, Stockholm och Anders Åberg, Helsingborg.
- 81 NSM50 1908, s. 134.
- 82 *Kristliga ungdomsförbundet i Sydsvrige under 50 år: 1905–1955*, utgiven av styrelsen, Hässleholm 1955 (KUS50 1955), s. 7, 9
- 83 NSM50 1908, s. 134–135. KUS50 1955, s. 12–17. Svensson var med i förbundets styrelse 1906–1918 och återinvaldes sedan 1944. KUS 50 1955, s. 58
- 84 NSM50 1908, s. 135
- 85 Svensson redigerade *Ungdomsbladet* 1906–1909. KUS50 1955, s. 58
- 86 Svensson 1911, s. 139. Artikeln först publicerad i *Facklan* 1907:7, Vol. VI., s. 294–306, citatet fr. s. 305
- 87 Svensson 1911, s. 139
- 88 T.ex. våren 1908 (NSM50 1908, s. 135), sommaren 1914 (KUS50 1955, s. 20).
- 89 BVMT 1921:7, s. 103–104. Under denna resa lärde Svensson känna brukshandelsarrendatorn vid Borgviks bruk Andreas Karlsson. När striden om bibelsynen bröt ut inom Fosterlandsstiftelsen fanns Karlsson med bland dem som bildade Bibeltrogna Vänner. Karlsson invaldes år 1912 i BV:s styrelse och var dess vice ordförande från år 1915 till sin död. En dotter, Martha (1905–1983), gifte sig 1929 med Harald Nyström och de båda tjänstgjorde som BV:s missionärer i Etiopien 1952–1966.
- 90 Hofgren, Allan, *Med Gud och hans vänskap: Evangeliska Fosterland-Stiftelsen genom 100 år: en bokfilm*, EFS-förlaget, Stockholm 1956 (Hofgren 1956), s. 251. Hofgren citerar en Minnesskrift från föreningens verksamhet 1877–1927.
- 91 Hofgren 1956, s. 251. Samtidigt noteras att A. F. Holmgren valdes till biträdande predikant. Holmgren hade redan tjänat i föreningen och inom EFS i många år.
- 92 Missionshyddan på Hagagatan byggdes 1888 (och revs 1925) och var Stockholms Evangelisk-Lutherska Missionsförenings fjärde missionshydda där man bl. a. ordnade gudstjänster med predikan, söndagsskola och bedrev ett relativt omfattande socialt-diakonalt arbete. I missionshyddan på Hagagatan fanns på ena gaveln ett tvärhus i två våningar med kök och bostadsrum där predikantfamiljer ibland bodde. Allan Hofgren "Missionshyddan på Hagagatan" resp. "Föreningslivet i missionshyddorna" i *Hyddor och belgedomar i huvudstaden. Väckelsens byggnader i Stockholm 1840–1990*, Hans Ljunggren (red.), Stockholms stad 1990 (Hofgren 1990), s. 58–59 resp. 59–60.
- 93 Hofgren 1990, s. 38–40. Andra som verkade i Betlehemskyrkan var t. ex. Stockholms Stadsmission. Jfr t. ex. Bengtssons kapitelrubrik "Predikant i Betlehemskyrkan", Bengtsson 1979, s. 62.
- 94 *Nya Väktaren* (NV) 1911:4, 41. Skrivelsen undertecknades av 115 medlemmar i föreningen till stöd för Svensson, vilken kritiserats för sitt engagemang i Evangeliska Fosterlands Stiftelsens Bibeltrogna Vänner och för sättet han redigerade *Nya Väktaren*. Diskussionen inom Stockholms Evangelisk Lutherska Missionsförening kom att handla om Svenssons engagemang utanför sin predikanttjänst. Vad jag har kunnat finna riktades i princip ingen kritik mot Svenssons utförande av de många uppgifter som låg i hans tjänst i föreningen.
- 95 Hofgren 1956, s. 251. Hofgren citerar en Minnesskrift från föreningens verksamhet 1877–1927.
- 96 Se t.ex. Svensson 1955, s. 258. NV 1913:9, s. 117–188.
- 97 Enligt överenskommelsen mellan tidningens grundare skulle Svensson vara redaktör. Rang lämnade tidningen följande år. Amythos [Svensson, Axel B.], *Evangeliska fosterlands-stiftelsen, den moderna teologien och Bibeltrogna vänner*, Wallén i distr., Stockholm 1912 ([Svensson] 1912), s. 38) och i slutet av år 1909 beslöt Eriksson och Svensson att Svensson ensam skulle fortsätta arbetet och vara tidningens ägare. BV:S arkiv, F1:1., [Svensson] 1912, s. 38.
- 98 [Svensson] 1912, s. 19.